

Splatnost peněžitých závazků a úrok z prodlení v občanském a pracovním právu

Hana Dejmková*

Úvodem

Tento článek je věnován právní úpravě splatnosti peněžitých závazků a úroku z prodlení jakožto sankčního mechanismu stíhajícího dlužníka, který nesplnil svůj peněžitý závazek vůči věřiteli řádně a včas, v občanském a pracovním právu v České republice.¹

Jak dovodila právní teorie, „peněžitými závazky (...) rozumíme jen ony, jichž předmětem jsou peníze ve své funkci platební a všeobecného měřítka hodnot.“² Peněžitý závazek můžeme vyjádřit rovněž jako povinnost platit určitou peněžitou sumu, tj. takovou majetkovou hodnotu, která je nominálně vyjádřena v zákonných platidlech.³ Jako příklad občanskoprávního peněžitého

závazku můžeme uvést povinnost kupujícího zaplatit prodávajícímu kupní cenu. Příkladem pracovníprávního peněžitého závazku je povinnost zaměstnavatele zaplatit zaměstnanci mzdu za vykonanou práci.

Pro účely tohoto článku si dovoluji krátkou poznámku o vývoji vztahu mezi zákonem č. 262/2006 Sb., zákonem práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZP“), který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2007, a zákonem č. 40/1964 Sb., občanským zákoníkem, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“).

Ode dne 1. 1. 2007 byl vztah mezi ZP a OZ založen na principu delegace, což v praxi znamenalo, že se OZ na pracovníprávní vztahy použil jen tehdy, jestliže to ZP výslovně stanovil. Nálezem Ústavního soudu České republiky (dále jen „Ústavní soud ČR“) ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06, vyhlášeným pod č. 116/2008 Sb., byl princip delegace označen za nesprávný. Ústavní soud ČR v odůvodnění tohoto klíčového nálezu konstatoval, že neshledal princip delegace, jak byl zakotven v ustanovení § 4 ZP ve vztahu k OZ, za souladný s principy právního státu⁴ a ustanovení § 4 ZP z tohoto důvo-

* Mgr. Hana Dejmková, doktorandka Katedry pracovního práva a sociálního zabezpečení Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ Není-li v textu dále uvedeno jinak, vychází tento článek z právní úpravy účinné ke dni 1. 4. 2012.

² SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. Reprint původního vydání. 1. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 84.

³ SEDLÁČEK, J. *Obligační právo*. Reprint původního vydání. 1. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 84.

⁴ Srov. bod 209. odůvodnění nálezu Ústavního soudu České republiky (dále jen „Ústavní soud ČR“) ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06, vyhlášeného pod č. 116/2008 Sb. Ústavní soud ČR v odůvodnění tohoto nálezu uvedl, že „zásadně platí, že občanské právo je obecným soukromým právem

du ke dni vyhlášení nálezů ve Sbírce zákonů, tedy ke dni 14. 4. 2008, zrušil. Poté spočíval vztah mezi ZP a OZ na principu subsidiarity, jak bylo možné dovodit z odůvodnění výše uvedeného nálezů, nicméně tento princip nebyl v ZP zakotven explicitně.

Teprve s účinností ode dne 1. 1. 2012 (novelou ZP provedenou zákonem č. 365/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ve znění pozdějších předpisů) bylo do ZP vloženo nové znění ustanovení § 4, a to: „Pracovněprávní vztahy se řídí tímto zákonem; nelze-li použít tento zákon, řídí se občanským zákoníkem, a to vždy v souladu se základními zásadami pracovněprávních vztahů.“ Vztah ZP a OZ je tudíž de lege lata výslovně založen na principu subsidiarity, obdobně jako v případě vztahu zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ObchZ“), a OZ, s tím, že při aplikaci OZ na pracovněprávní vztahy je nezbytné přihlídnout k základním zásadám pracovněprávních vztahů.⁵

Dne 1. 1. 2014 by měl nabýt účinnosti odbornou i laickou veřejností dlouho očekávaný zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NOZ“), který zruší (mimo jiné) OZ, ObchZ i nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „nařízení vlády č. 142/1994 Sb.“).

Vazbu mezi NOZ a ZP definuje ustanovení § 9 odst. 1, 2 NOZ ve spojení s ustanovením § 2401 odst. 1 NOZ tak, že pracovní poměr, jakož i práva a povinnosti

(jinak řečeno: občanský zákoník je obecným soukromoprávním předpisem) subsidiárně platným vůči ostatním soukromoprávním odvětvím (ostatním soukromoprávním předpisům). Předpisy upravující tato odvětví (tyto ostatní soukromoprávní předpisy) mají zásadně přednost, avšak neupravují-li určitou otázku, nastupuje obecná občanskoprávní úprava. (...) Metoda delegace použitá v § 4 zákoníku práce subsidiární uplatnění občanského zákoníku v pracovněprávních vztazích podstatně omezila, čímž do jisté míry zpřetrhala základní funkční vazby k obecnému soukromému právu, a současně vnesla do pracovněprávních vztahů značnou míru nejistoty. Ústavní soud má za to, že nejrůznější odkazy v ustanoveních zákoníku práce nemohou pokrýt všechny nezbytné situace, které se mohou v pracovněprávních vztazích vyskytnout.“

⁵ Ustanovení § 1a zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů, nazvané „Základní zásady pracovněprávních vztahů“ zní: „V pracovněprávních vztazích se uplatňují zejména tyto základní zásady

- a) zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance,
- b) uspokojivé a bezpečné pracovní podmínky pro výkon práce,
- c) spravedlivé odměňování zaměstnance,
- d) řádný výkon práce zaměstnancem v souladu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele,
- e) rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace.“

zaměstnance a zaměstnavatele z pracovního poměru a ze smluv o výkonu závislé práce zakládajících mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek (tzn. z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr) upravuje jiný zákon, jímž je ZP.

1. Splatnost peněžitých závazků a místo plnění peněžitých závazků

U peněžitých závazků je třeba vymezit jednak dobu splnění takového závazku dlužníka vůči věřiteli, právní vědou označovanou též jako splatnost,⁶ a jednak místo plnění takového závazku. Pro zánik peněžitého závazku splněním je třeba, aby dlužník svůj peněžitý závazek vůči věřiteli splnil nejen v souladu s časovým vymezením (se splatností závazku), ale i v souladu s prostorovým vymezením (místem plnění závazku).

1.1. V občanském právu de lege lata

Podle ustanovení § 563 OZ není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán. Občanskoprávní úprava tak jednoznačně preferuje dohodu stran na době splnění závazku.

Není-li takové dohody, uplatní se úprava stanovená právním předpisem, jako kupříkladu u splatnosti nájemného podle ustanovení § 671 odst. 2 OZ, nebo určená v rozhodnutí, jímž může být například výrok o povinnosti nahradit úspěšnému účastníku občanského soudního řízení účelně vynaložené náklady. Podotýkáme, že stanovení doby splnění závazku právním předpisem bývá u pojmenovaných občanskoprávních smluv za situace, kdy splatnost nebyla mezi smluvními stranami dohodnuta jinak, pravidlem.

Pro případ, že splatnost peněžitého závazku nebyla dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena rozhodnutím, je její určení podle ustanovení § 563 OZ ponecháno na vůli věřitele, přičemž splatnost závazku nastává následující den po dni, kdy věřitel vyzval dlužníka ke splnění jeho závazku.

Za takovou výzvu můžeme považovat nejen výzvu věřitele k plnění v písemné formě, ale i ve formě ústní. Judikatura⁷ dovodila, že výzvu k plnění ve smyslu ustanovení § 563 OZ může představovat i žaloba doručená žalovanému, ovšem nikoli na základě tzv. fikce doru-

⁶ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1495.

⁷ Například rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 10. 1999, sp. zn. 10 Cmo 606/98, nebo rozsudek Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „Nejvyšší soud ČR“) ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 25 Cdo 1523/2004.

čení, tedy za situace, kdy je žaloba považována za doručenou, ačkoli se adresát o jejím doručení nedověděl, jak umožňuje ustanovení § 49 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“), u písemností doručovaných do vlastních rukou adresáta a ustanovení § 50 odst. 1 o.s.ř. u jiných písemností (nikoli do vlastních rukou adresáta).

Mezi závazky, jejichž splatnost nastává (není-li mezi účastníky odlišné dohody) dnem následujícím po dni, kdy věřitel požádal dlužníka o plnění, byla ustálenou rozhodovací praxí zařazena povinnost k vydání bezdůvodného obohacení⁸ a povinnost k náhradě škody.⁹ Za zmínku v této souvislosti stojí, že výjimku z tohoto obecného, judikatorně dovozeného, pravidla představuje náhrada škody státem v režimu zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“). Podle tohoto zákona je „stát povinen nahradit škodu nejpozději do šesti měsíců ode dne, kdy poškozený nárok řádně uplatnil postupem podle § 14 zákona č. 82/1998 Sb. Teprve marným uplynutím této lhůty, nikoliv uplynutím lhůty stanovené poškozeným při uplatnění nároku, se stát jako dlužník z odpovědnostního závazkového právního vztahu (...) ocitá v prodlení.“¹⁰

Bylo-li mezi účastníky občanskoprávního vztahu dohodnuto, že doba splnění závazku je ponechána na vůli dlužníka, může se věřitel postupem podle ustanovení § 564 OZ domáhat u soudu určení splatnosti závazku. V řízení podle ustanovení § 564 OZ soud určí s ohledem na okolnosti případu a dobré mravy dobu splnění závazku, přičemž, jak konstatuje odborná veřejnost,¹¹ není třeba dokládat naléhavý právní zájem na určení splatnosti závazku, jelikož se nejedná o žalobu určovací ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř., ale o žalobu podle ustanovení § 161 odst. 3 o.s.ř. na vydání rozsudku, který nahrazuje projev vůle dlužníka ohledně doby plnění, která byla původně ponechána na jeho vůli. Teprve po určení splatnosti závazku soudem se věřitel po dlužníkovi může domáhat žalobou na plnění ve smyslu ustanovení § 80 písm. b) o.s.ř. zaplacení své (nyní již splatné) pohledávky.

⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 33 Odo 871/2005.

⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2005, sp. zn. 25 Cdo 1523/2004.

¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 4. 2003, sp. zn. 25 Cdo 2060/2001.

¹¹ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1498.

Specifickou úpravu splatnosti synallagmatických závazků obsahuje ustanovení § 560 OZ. Příkladem takového závazku může být povinnost kupujícího zaplatit kupní cenu oproti převzetí předmětu koupě a povinnost prodávajícího předat kupujícímu předmět koupě oproti zaplacení kupní ceny.¹²

Splatnost občanskoprávních peněžitých závazků vymezuje rovněž ustanovení § 565 OZ, věnované problematice plnění závazku ve splátkách, a ustanovení § 566 OZ, zakotvující úpravu částečného plnění.

Za částečné plnění právní doktrína označuje „plnění, které v rozporu se závazkem nebylo poskytnuto celé.“¹³ Částečným splněním, které je věřitel v souladu s ustanovením § 566 OZ povinen přijmout, neodporuje-li to dohodě nebo povaze pohledávky, zaniká závazek do výše poskytnutého plnění.¹⁴

Od částečného plnění právní věda¹⁵ odlišuje plnění dílčí, mezi které řadí i plnění ve splátkách,¹⁶ jímž chápe situaci, kdy je předem stanoveno, že dlužník poskytne předmět plnění postupně (po částech, tedy i ve splátkách s předem určenou výší a splatností) a nikoli celý najednou. „Při plnění ve splátkách je stanovena jednak doba plnění jednotlivých splátek a jednak doba splatnosti celé pohledávky, určená poslední splátkou. Závazek pak zaniká postupně tak, jak jsou splátky plněny a prodlení dlužníka se posuzuje u každé splátky zvlášť.“¹⁷ Judikatura dospěla rovněž k závěru, že dlužníkovi při poskytnutí předmětu plnění (měsíční splátky) „svědčí právo označit, kterou ze splatných měsíčních splátek chce uhradit.“¹⁸

S plněním peněžitého závazku ve splátkách úzce souvisí ve smluvní praxi velmi často se vyskytující ujednání o ztrátě výhody splátek, předvídané ustanovením § 565 OZ. Jak konstatoval Nejvyšší soud České re-

¹² Ke splatnosti synallagmatických závazků srov. například ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1487–1491.

¹³ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1502.

¹⁴ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1502.

¹⁵ Například ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1502.

¹⁶ K tomuto závěru dospěla i konstantní judikatura, podle níž „splnění dluhu v měsíčních splátkách představuje plnění dluhu po částech s předem určenou výší a splatností jednotlivých měsíčních splátek“ (citováno podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 33 Odo 1112/2003).

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. 33 Odo 1630/2005.

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. 33 Odo 1112/2003.

publiky (dále jen „Nejvyšší soud ČR“) v rozsudku ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. 33 Odo 1630/2005, splatnost celé pohledávky (ztráta výhody splátek) nenastává přímo ze zákona, ale záleží na věřiteli, zda toto právo uplatní, tedy zda vyzve dlužníka k zaplacení celého zbytku pohledávky nebo zda podá u soudu žalobu na plnění. V souladu se zněním ustanovení § 565 OZ může věřitel toto právo uplatnit pouze do splatnosti nejbližší další splátky. „Pokud tak neučiní a dlužník řádně a včas příští splátku zaplatí, může věřitel vymáhat jen nezaplacenou jednu splátku. Svého práva však může využít kdykoli při vynechání některé z dalších splátek.“¹⁹

Vedle doby splnění peněžitého závazku je třeba stanovit i místo plnění. Ustanovení § 567 odst. 1 OZ upřednostňuje dohodu účastníků na místě plnění s tím, že není-li takové dohody, je místem plnění bydliště nebo sídlo dlužníka. Odborná veřejnost přitom upozorňuje na skutečnost, že místo plnění může vyplývat i ze samotné povahy závazku, jenž lze splnit pouze na určitém místě.²⁰ Není-li mezi účastníky jiné dohody o místě plnění a nedostaví-li se věřitel při splatnosti závazku do místa bydliště nebo sídla dlužníka, aby plnění poskytnuté dlužníkem přijal, ocitne se sám v prodlení.

Pro peněžité závazky obsahuje ustanovení § 567 odst. 2, 3 OZ pravidlo, podle něhož není-li jiné dohody, je peněžité závazek splněn připsáním částky na účet věřitele u poskytovatele platebních služeb (při plnění peněžitého závazku prostřednictvím poskytovatele platebních služeb, typicky převodem peněžních prostředků mezi bankovními účty věřitele a dlužníka) nebo vyplacením poukázané částky prostřednictvím poštovní poukázky věřiteli v hotovosti. Při plnění peněžitého závazku prostřednictvím poskytovatele platebních služeb nebo poštovní poukázky musí proto dlužník počítat s dobou nezbytnou pro provedení bankovního převodu či poukázání peněžité částky a její vyplacení věřiteli. Současná právní úprava ovšem nevylučuje odlišné ujednání mezi věřitelem a dlužníkem například v tom smyslu, že závazek bude splněn dnem podání příkazu k úhradě u poskytovatele platebních služeb či dnem podání poštovní poukázky u provozovatele poštovních služeb.

Stávající právní úprava umožňuje pro případ, nemůže-li dlužník splnit svůj závazek věřiteli, protože vě-

¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. 33 Odo 1630/2005. Obdobně usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 2005, sp. zn. 21 Cdo 426/2005, v němž Nejvyšší soud ČR uvedl, že „pro splatnost celé pohledávky není významné, kdy věřitel mohl dlužníka z důvodu jeho prodlení se splátkami o zaplacení celé pohledávky nejdříve požádat, ale zda a kdy se rozhodl svého oprávnění využít a zda, popřípadě kdy ho tedy o zaplacení celé pohledávky skutečně požádal, neboť by jinak měl vůči dlužníku nadále nárok jen na sjednané splátky.“

²⁰ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1503.

řitel je nepřítomen nebo je v prodlení nebo má-li dlužník odůvodněné pochybnosti, kdo je věřitelem, nebo věřitele nezná, splnění závazku uložením do úřední úschovy podle ustanovení § 568 OZ. Za splnění zákonem stanovených podmínek závazek dlužníka vůči věřiteli uložením do úřední úschovy zanikne.

V občanském soudním řízení je dlužník povinen tvrdit a prokázat, že došlo k zániku závazku, kupříkladu splněním. Ustanovení § 569 odst. 1 OZ zakotvuje pro tyto případy povinnost věřitele vydat dlužníkovi na jeho požádání písemné potvrzení o tom, že dluh byl zcela nebo zčásti splněn (tzv. kvitanci). Pro posouzení kvitance jako důkazního prostředku je přítom třeba hodnotit pravost a pravdivost této soukromé listiny.²¹ Podle ustanovení § 569 odst. 2 OZ je dlužník oprávněn odepřít plnění, nevydá-li mu věřitel zároveň kvitanci. Okamžikem, kdy dlužník odepřel plnění ve smyslu ustanovení § 569 odst. 2 OZ, se věřitel dostává do prodlení. Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 30. 9. 2005, sp. zn. 33 Odo 890/2005, v této souvislosti uzavřel, že „dlužník je sice oprávněn odepřít plnění, nevydá-li mu věřitel zároveň potvrzení o splnění dluhu (§ 569 odst. 2 obč. zák.), ale může tak učinit pouze tehdy, když věřitel takové potvrzení o splnění dluhu odmítne bezdůvodně vydat. Neodůvodněným nebude odmítnutí vydání kvitance za situace, kdy obsahuje nepravdivé údaje nebo kdy neodpovídá skutečnosti.“

1.2. V pracovním právu *de lege lata*

Jak bylo uvedeno výše, vztah mezi ZP a OZ je založen na principu subsidiarity s tím, že při aplikaci OZ na pracovní právní vztahy je vždy třeba přihlídnout k základním zásadám pracovních vztahů. Ustanovení § 4a odst. 1 ZP přitom výslovně vylučuje použití ustanovení OZ o smlouvě ve prospěch třetí osoby, o zadržovacím právu, o vymíněném odstoupení od smlouvy, o společných závazcích a právech, o smlouvě s přesnou dobou plnění (tedy o tzv. fixní smlouvě ve smyslu ustanovení § 518 OZ) a o postoupení pohledávky.

V tomto článku se dále zaměřím na stěžejní pracovní právní úpravu, která je odlišná od právní úpravy v OZ, a sice na otázku splatnosti mzdy, platu a odměny z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, jakož i na termín, způsob a místo jejich výplaty, dále na problematiku splatnosti odstupného při rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v ustanovení § 52 písm. a) – d) ZP nebo dohodou z týchž důvodů, jakož i na otázku splatnosti přiměřeného peněžitého vyrovnání u konkurenční doložky.

²¹ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 4. 1996, sp. zn. 3 Cdo 1031/96, případně rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 10. 2000, sp. zn. 22 Cdo 2670/98.

V pracovněprávní teorii i praxi je rozlišováno mezi vznikem nároku na mzdu nebo plat, splatností mzdy nebo platu a termínem výplaty mzdy nebo platu (dále též „výplatní termín“). V souladu s ustanovením § 38 odst. 1 písm. a) ZP ve spojení s ustanovením § 109 odst. 1 ZP je zaměstnavatel povinen platit zaměstnanci za vykonanou práci mzdu, plat, popřípadě odměnu z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr.

Podle ustanovení § 141 odst. 1 ZP jsou mzda nebo plat splatné po vykonání práce, a to nejpozději v kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém zaměstnanci vzniklo právo na mzdu nebo plat nebo některou jejich složku. V ustanovení § 141 odst. 3 ZP je potom stanoveno, že pravidelný termín výplaty mzdy nebo platu musí být sjednán, stanoven nebo určen v rámci období uvedeného v ustanovení § 141 odst. 1 ZP.

Nejvyšší soud ČR opakovaně judikoval, že nárok zaměstnance na mzdu nebo plat po vykonání práce vzniká až v okamžiku, kdy zaměstnanec splní sjednané předpoklady, za kterých mu má být poskytnuta mzda, respektive za kterých mu má být poskytnut plat.²² Teprve po vzniku nároku zaměstnance na mzdu, popřípadě plat, je zaměstnavatel povinen mzdu, respektive plat zaměstnanci zaplatit.²³ Z hlediska vzniku nároku na mzdu nebo plat je přitom nutno zohlednit, zda se jedná o tzv. nárokovou složku, jíž je zaměstnavatel povinen poskytnout, splní-li zaměstnanec sjednané předpoklady a podmínky, nebo o tzv. nenárokovou složku, na kterou vzniká nárok (bez ohledu na splnění dalších sjednaných předpokladů a podmínek pro její poskytnutí) až na základě zvláštního rozhodnutí zaměstnavatele o jejím přiznání.²⁴ Vazbu mezi těmito dvěma složkami mzdy, popřípadě platu definoval Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 8. 11. 2004, sp. zn. 21 Cdo 537/2004, tak, že „nenároková (fakultativní) složka mzdy se v důsledku rozhodnutí zaměstnavatele o jejím přiznání stává složkou mzdy nárokovou (obligatorní).“

V souvislosti s problematikou splatnosti mzdy nebo platu vzbudil mezi odbornou veřejností značný rozruch rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2242/2009, v jehož odůvodnění Nejvyšší soud ČR vyslovil tuto myšlenku: „Protože ustanovení § 56 písm. b) zák. práce váže možnost okamžitého zrušení pracovního poměru výlučně na uplynutí stanovené lhůty od splatnosti mzdy (platu) ve smyslu ustanovení § 141 odst. 1 zák. práce, je pro uplatnění důvodu k okamžitému zrušení pracovního poměru pro nevyplacení mzdy (platu) nebo její části nerozhodné, ke kte-

rému dni zaměstnavatel určil (nebo byl sjednán) pravidelný termín výplaty mzdy (platu). Z uvedeného vyplývá, že počátek běhu patnáctidenní lhůty uvedené v ustanovení § 56 písm. b) zák. práce se bude vždy odvíjet ode dne následujícího po uplynutí posledního dne kalendářního měsíce následujícího po měsíci, ve kterém zaměstnanci vzniklo právo na mzdu nebo plat (jejich část).“

Citovaný rozsudek, odbornou veřejností²⁵ vykládaný tak, že mzda, popřípadě plat se stávají splatnými (bez ohledu na výplatní termín) až posledním dnem kalendářního měsíce následujícího po měsíci, za který náležejí, byl podroben značné kritice.²⁶ Přestože Nejvyšší soud ČR na předmětný rozsudek ve své rozhodovací praxi nadále odkazuje,²⁷ dovoluji si s ohledem na znění ustanovení § 141 odst. 1, 3 ZP (a jeho jazykový a logický výklad) ztotožnit se názorem P. Bukovjana a B. Šubrtu,²⁸ že mzda nebo plat se stává splatnou, resp. splatným (za podmínky, že zaměstnanci na mzdu, respektive plat vznikl nárok) ke dni sjednaného, stanoveného nebo určeného výplatního termínu. Výklad, podle kterého by splatnost mzdy, potažmo platu nastala až posledním dnem kalendářního měsíce následujícího po měsíci, za který náležejí, podle mého názoru naprosto popírá smysl existence právní úpravy výplatního termínu.

Oproti obecné právní úpravě splatnosti mzdy či platu vyplývající z ustanovení § 141 odst. 1, 3 ZP, obsahuje ZP zvláštní úpravu splatnosti mzdy, popřípadě platu, případně-li termín její, respektive jeho výplaty na období dovolené (v ustanovení § 141 odst. 4 ZP)²⁹ a v případě skončení pracovního poměru (v ustanovení § 141 odst. 5 ZP).³⁰ Byla-li zaměstnanci před nástupem

²⁵ Například BUKOVJAN, P., ŠUBRT, B. Vztah splatnosti mzdy (platu) a výplatního termínu. *Práce a mzda*, 2010, č. 12, s. 33 a násl.

²⁶ BUKOVJAN, P., ŠUBRT, B. Vztah splatnosti mzdy (platu) a výplatního termínu. *Práce a mzda*, 2010, č. 12, s. 33 a násl.

²⁷ Kupříkladu v rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2011, sp. zn. 21 Cdo 4042/2010.

²⁸ BUKOVJAN, P., ŠUBRT, B. Vztah splatnosti mzdy (platu) a výplatního termínu. *Práce a mzda*, 2010, č. 12, s. 33 a násl.

²⁹ Podle ustanovení § 141 odst. 4 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů, je zaměstnavatel povinen vyplatit zaměstnanci před nastoupením dovolené mzdu nebo plat splatnou, respektive splatný během dovolené, případně-li termín výplaty na období dovolené, pokud se se zaměstnancem nedohodne na jiném dnu výplaty. Jestliže to neumožňuje technika výpočtu mezd nebo platů, je zaměstnavatel povinen vyplatit zaměstnanci přiměřenou zálohu a zbývající část mzdy nebo platu je povinen mu vyplatit nejpozději v nejbližším pravidelném termínu výplaty mzdy nebo platu následujícím po dovolené.

³⁰ Podle ustanovení § 141 odst. 5 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů, je zaměstnavatel povinen při skončení pracovního poměru vyplatit zaměstnanci na jeho žádost mzdu nebo plat za měsíční období, na které mu vzniklo právo, v den skončení pracovního poměru. Jestliže to neumožňuje technika výpočtu mezd nebo platů, je

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 810/2010. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 11. 2004, sp. zn. 21 Cdo 537/2004.

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 810/2010.

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 11. 2004, sp. zn. 21 Cdo 537/2004.

na dovolenou vyplacena záloha, jež přesáhla výši mzdy nebo platu, na kterou zaměstnanci vzniklo právo, je zaměstnavatel na základě ustanovení § 147 odst. 1 písm. c) ZP oprávněn srazit tuto zálohu na mzdu nebo plat ze mzdy, popřípadě z platu zaměstnance.

Na základě ustanovení § 142 odst. 1, 2 ZP je zaměstnavatel povinen vyplácet zaměstnancům mzdu nebo plat v zákonných penězích, tedy v korunách českých s tím, že mzda nebo plat se zaokrouhlují na celé koruny směrem nahoru. Zaměstnancům s místem výkonu práce v zahraničí je možné s jejich souhlasem poskytovat mzdu nebo plat nebo jejich část v dohodnuté cizí měně za podmínek stanovených v ustanovení § 143 odst. 2, 3 ZP. Podotýkám, že odborná veřejnost³¹ dovozuje kogentnost ustanovení § 142 odst. 1 ZP, tedy vyloučení odchýlného ujednání smluvních stran základních pracovněprávních vztahů ohledně měny, v níž se mzda nebo plat vyplácí.

Za podmínek vymezených v ustanovení § 119 ZP může zaměstnavatel se souhlasem zaměstnance a za podmínek s ním dohodnutých poskytovat zaměstnanci naturální mzdu (tj. výrobky (s výjimkou lihovin, tabákových výrobků nebo jiných návykových látek), výkony, práce nebo služby), a to v rozsahu přiměřeném potřebám zaměstnance, přičemž zaměstnavatel je povinen vyplatit zaměstnanci mzdu v penězích nejméně ve výši příslušné sazby minimální mzdy nebo příslušné sazby nejnižší úrovně zaručené mzdy.

Místo plnění mzdy nebo platu definuje ustanovení § 142 odst. 3 ZP tak, že se mzda nebo plat vyplácí v pracovní době a na pracovišti, nebyla-li dohodnuta jiná doba a jiné místo výplaty (pro jednotlivého zaměstnance v pracovní smlouvě nebo pro určitou skupinu zaměstnanců v kolektivní smlouvě) nebo není-li v tomto zákoně, tedy v ZP, stanoveno jinak.

Pro případ, že se zaměstnanec nemůže dostavit z vážných důvodů kvýplatě mzdy nebo platu, ukládá ustanovení § 142 odst. 3 ZP zaměstnavateli povinnost zaslat zaměstnanci mzdu nebo plat v pravidelném termínu výplaty, popřípadě nejpozději v nejbližší následující pracovní den na svůj náklad a nebezpečí, nedohodli se se zaměstnancem na jiném termínu nebo způsobu výplaty. Taková dohoda může spočívat například ve vyplacení mzdy manželovi nebo partnerovi³² zaměstnance, popřípadě jiné osobě na základě písemné plné moci, jak požaduje ustanovení § 142 odst. 6 ZP. Nejvyšší soud ČR v této souvislosti dovodil, že byla-li mzda vyplacena manželce zaměstnance bez písemného

zmocnění, není nárok zaměstnance na mzdu uspokojen řádně.³³ Skutečnost, že mzda byla fakticky použita pro potřebu zaměstnance a jeho domácnosti přitom na neuspokojení nároku zaměstnance na mzdu řádně a včas nemůže ničeho změnit.³⁴

Zaměstnavateli se složitými provozními podmínkami pro výplatu mzdy nebo platu, pokud by byla výplata mzdy nebo platu obtížná nebo neproveditelná, umožňuje ustanovení § 142 odst. 4 ZP zaslat mzdu nebo plat na své náklady a nebezpečí tak, aby je měl zaměstnanec nejpozději ve výplatním termínu k dispozici.

ZP v ustanovení § 143 odst. 1 ZP rovněž umožňuje, aby zaměstnanec požádal zaměstnavatele o bezhotovostní výplatu mzdy nebo platu, popřípadě jiných peněžitých plnění v jeho prospěch (po provedení případných srážek ze mzdy nebo z platu). Zaměstnavatel je za takové situace povinen na základě ustanovení § 143 odst. 1 ZP zaplatit částku určenou zaměstnancem (tj. i část mzdy, platu či jiných peněžitých plnění ve prospěch zaměstnance) na svůj náklad a nebezpečí „na jeden platební účet určený zaměstnancem, a to nejpozději v pravidelném termínu výplaty mzdy nebo platu, pokud se zaměstnancem písemně nesjedná pozdější termín.“ Nebude-li písemné dohody o pozdějším termínu výplaty, bude s ohledem na znění ustanovení § 143 odst. 1 ZP a subsidiární použití ustanovení § 567 odst. 2 OZ závazek zaměstnavatele zaplatit zaměstnanci mzdu, plat nebo jiné peněžité plnění splněn připsáním částky na účet zaměstnance u poskytovatele platebních služeb.

U odměny z dohody o provedení práce nebo odměny z dohody o pracovní činnosti ponechává ZP sjednání splatnosti, místa a způsobu plnění na vůli smluvních stran. Pro případ, že se zaměstnanec a zaměstnavatel nedohodnou na splatnosti, místu a způsobu plnění odměny z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, uplatní se ustanovení § 141–143 ZP obdobně.³⁵ Byla-li sjednána jednorázová splatnost odměny z dohody o provedení práce nebo z dohody o pracovní činnosti až po provedení celého pracovního úkolu, vyplatí zaměstnavatel odměnu z dohody v nejbližším výplatním termínu po dokončení a odevzdání práce.³⁶

Ustanovení § 144 ZP předpokládá dohodu zaměstnance a zaměstnavatele i ohledně splatnosti a výplaty odměny za pracovní pohotovost a náhrady mzdy nebo platu. Není-li takové dohody, uplatní se ustanovení § 141–143 ZP obdobně.

zaměstnavatel povinen vyplatit zaměstnanci mzdu nebo plat nejpozději v nejbližším pravidelném termínu výplaty mzdy nebo platu následujícím po dni skončení pracovního poměru.

³¹ ROTHOVÁ, E. in BĚLINA, M. a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 449.

³² Ve smyslu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2001, sp. zn. 21 Cdo 716/2001.

³⁴ K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2001, sp. zn. 21 Cdo 716/2001.

³⁵ Podle ustanovení § 144 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ Podle ustanovení § 144 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

Kromě již zmíněné odlišné právní úpravy splatnosti mzdy, platu nebo odměny z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr vymezuje ZP rozdílně i splatnost odstupného při rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v ustanovení § 52 písm. a) – d) ZP nebo dohodou z týchž důvodů. Podle ustanovení § 67 odst. 4 ZP je zaměstnavatel povinen vyplatit zaměstnanci odstupné po skončení pracovního poměru v nejbližším výplatním termínu určeném u zaměstnavatele pro výplatu mzdy nebo platu, pokud se písemně nedohodne se zaměstnancem na výplati odstupného v den skončení pracovního poměru nebo na pozdějším termínu výplaty. Právní věda přitom dovodila, že „zaměstnavatel je povinen odstupné ve stanoveném (sjednaném) termínu vyplatit, i když dosud probíhá spor o platnost rozvázání pracovního poměru.“³⁷

Další pracovněprávní specifikum představuje splatnost přiměřeného peněžitého vyrovnání u konkurenční doložky ve smyslu ustanovení § 310 odst. 1 ZP. Není-li jiné dohody mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, je přiměřené peněžité vyrovnání v souladu s ustanovením § 310 odst. 1 ZP splatné pozadu za měsíční období, po které se zaměstnanec po skončení zaměstnání zdržel výkonu výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem činnosti zaměstnavatele nebo která by měla vůči němu soutěžní povahu, nejdéle však po dobu jednoho roku.

1.3. Z pohledu legis ferendae

Splatnost závazku, terminologií NOZ označenou jako „čas plnění“ upravují ustanovení § 1958 – § 1967 NOZ. Podle ustanovení § 1958 odst. 1 NOZ je-li čas plnění závazku přesně ujednan nebo jinak stanoven, je dlužník povinen splnit i bez vyzvání věřitele. NOZ tak, stejně jako jeho předchůdce, upřednostňuje dohodu smluvních stran na době splnění závazku s tím, že v takovém případě není třeba výzvy k plnění.

Pro případ, že splatnost závazku nebyla sjednána, může věřitel požadovat plnění na základě ustanovení § 1958 odst. 2 NOZ ihned a dlužník je poté povinen splnit bez zbytečného odkladu. Pojmem „ihned“ je přitom nutno v souladu s ustanovením § 1959 písm. e) NOZ rozumět obecně dobu do pěti dnů, při dodávce potravin nebo surovin dobu do dvou dnů a při dodávce strojírenských výrobků dobu do deseti dnů, neplyne-li z ustálené předchozí praxe stran nebo ze zvyklostí něco jiného.

Obdobu stávajícího ustanovení § 564 OZ představuje ustanovení § 1960 NOZ, podle něhož je-li podle smlouvy dlužník oprávněn k určení splatnosti závazku a neurčí-li ji v přiměřené době, je věřitel oprávněn ob-

rátit se na soud s návrhem na určení splatnosti závazku, kterou soud určí podle okolností případu.

Z hlediska splnění závazku před jeho splatností obsahuje ustanovení § 1962 NOZ výslovnou úpravu, podle níž je-li čas plnění sjednán ve prospěch obou stran, nemůže věřitel požadovat plnění předčasně, ani dlužník dluh předčasně splnit, je-li čas plnění sjednán ve prospěch dlužníka, nemůže věřitel předčasně požadovat plnění, ale dlužník může dluh předčasně splnit, a je-li čas plnění stanoven ve prospěch věřitele, může věřitel požadovat plnění předčasně, ale dlužník nesmí dluh předčasně splnit.

S ohledem na nezbytnost provedení směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, ve znění změn a doplňků, do právního řádu České republiky obsahuje ustanovení § 1963 NOZ podrobnou úpravu splatnosti ceny v případě úplatného dodání zboží nebo služeb podnikatelem, a to jak jinému podnikateli, tak veřejnoprávní korporaci, popřípadě právnické osobě založené veřejnoprávní korporací, i když není podnikatelem.

Ustanovení § 1911 NOZ vymezuje (obdobně jako současný OZ) splatnost vzájemných závazků tak, že „mají-li si strany navzájem plnit zároveň, může splnění požadovat jen ta strana, která sama dluh již splnila, nebo je ochotna a schopna splnit dluh současně s druhou stranou.“

Ustanovení § 1930 odst. 1 NOZ potom zakotvuje zásadu, že závazek se plní vcelku. Částečné plnění je podle ustanovení § 1930 odst. 2 NOZ věřitel povinen přijmout, neodporuje-li to povaze závazku nebo účelu smlouvy s tím, že dlužník je povinen nahradit věřiteli zvýšené náklady způsobené mu částečným plněním. Stejně jako jeho předchůdce umožňuje NOZ sjednat plnění ve splátkách i ztrátu výhody splátek, a to v ustanovení § 1931 NOZ.

Místo plnění vymezuje ustanovení § 1954 NOZ tak, že nelze-li jej zjistit ze smlouvy, povahy závazku nebo z účelu plnění, plní se v místě stanoveném zákonem. Na rozdíl od nepeněžitého závazku, jenž je dlužník povinen splnit v místě svého bydliště nebo sídla, peněžité závazek je dlužník povinen splnit v místě bydliště nebo sídla věřitele (ustanovení § 1955 odst. 1 NOZ). Výjimku z tohoto pravidla představují závazky vzniklé při provozu závodu nebo provozovny, které je dlužník ve smyslu ustanovení § 1955 odst. 2 NOZ povinen splnit v místě závodu či provozovny.

Obdobně jako stávající právní úprava umožňuje NOZ plnění peněžitého závazku prostřednictvím poskytovatele platebních služeb, kdy závazek je splněn připsáním peněžité částky na účet věřitele u poskytovatele platebních služeb (ustanovení § 1957 odst. 1 NOZ), i plnění peněžitého závazku poštovní poukázkou, kdy závazek je splněn připsáním peněžité částky na účet věřitele u poskytovatele platebních služeb, je-li závazek

³⁷ DRÁPAL, L. in BĚLINA, M. a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 260.

plněn na účet, nebo vyplacením peněžité částky věřiteli v hotovosti (ustanovení § 1957 odst. 2 NOZ).

V porovnání s OZ obsahuje NOZ podrobnější úpravu kvitance, a sice v ustanovení § 1949 – § 1951 NOZ. Nad rámec současné právní úpravy vymezuje ustanovení § 1949 odst. 1 NOZ obsahové náležitosti kvitance (tj. jméno dlužníka i věřitele, předmět plnění, místo a čas, kde a kdy byl dluh splněn), a dále stanovuje, že je-li kvitance vydána na jistinu, má se za to, že bylo vyrovnáno také příslušenství pohledávky. V ustanovení § 1950 NOZ je nově zakotvena zásada, podle níž při opakovaných plněních z téhož právního důvodu se má za to, že ten, kdo předloží kvitanci na plnění splatné později, splnil také to, co bylo splatno dříve. Oproti OZ je rovněž výslovně řečeno, že dlužník splní dluh i tehdy, splní-li tomu, kdo mu předloží věřitelovo potvrzení, že je oprávněn plnění přijmout, nebo vydá-li mu kvitanci, kterou věřitel vystavil, ledaže dlužník věděl, že ten, kdo potvrzení předložil, není oprávněn plnění přijmout (ustanovení § 1951 NOZ).

2. Prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku

2.1. V občanském právu de lege lata

V návaznosti na stanovení splatnosti peněžitého závazku a místa jeho plnění definuje ustanovení § 517 odst. 1 OZ prodlení dlužníka tak, že „dlužník, který svůj dluh řádně a včas nesplní, je v prodlení.“

Jak plyne z odborné literatury³⁸ i konstantní judikatury,³⁹ prodlení dlužníka nastává uplynutím doby splatnosti. Ohledně splatnosti peněžitých závazků je třeba vycházet z právní úpravy obsažené v ustanovení § 563–566 OZ, o níž bylo pojednáno výše. K řádnému splnění závazku dojde tehdy, když dlužník splní svůj závazek v souladu s kvalitativními i kvantitativními požadavky na předmět plnění a v souladu s dohodnutým nebo stanoveným místem a způsobem plnění.

Při částečném plnění ve smyslu ustanovení § 566 OZ nastává prodlení dlužníka ohledně nesplněné části závazku (částečné prodlení), a to dnem následujícím po dni splatnosti závazku.

V případě plnění ve splátkách podle ustanovení § 565 OZ se prodlení posuzuje u každé jednotlivé splátky zvlášť s výjimkou situace, kdy věřitel vůči dlužníkovi uplatní právo ztráty výhody splátek. Následující den po uplatnění tohoto práva nastane splatnost celého

³⁸ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1392.

³⁹ Například rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2003, sp. zn. 33 Odo 518/2003.

závazku s tím, že nesplní-li dlužník celý svůj závazek v den splatnosti, dostane se do prodlení se splněním celého závazku.

Podle současné občanskoprávní úpravy platí, že po dobu, kdy je věřitel v prodlení, nedochází k prodlení dlužníka a se vznikem prodlení věřitele přestává být dlužník v prodlení.⁴⁰ Podle ustanovení § 522 OZ je věřitel v prodlení, jestliže nepřijal řádně nabídnuté plnění nebo neposkytl v době plnění součinnost potřebnou ke splnění dluhu. V případě, že se věřitel ocitne v prodlení tím, že řádně a včas nabídnuté plnění od dlužníka nepřijme nebo mu neposkytne součinnost potřebnou ke splnění jeho závazku, nenastane v souladu s ustanovením § 520 OZ prodlení dlužníka. Právní věda⁴¹ přitom dovozuje, že ustanovení § 520 OZ se váže k neposkytnutí součinnosti v době splatnosti závazku, zatímco ustanovení § 522 OZ se týká neposkytnutí součinnosti v době plnění, tedy tehdy, když dlužník věřiteli nabídne plnění i mimo dobu stanovenou ke splnění (mimo splatnost) závazku, avšak výlučně za předpokladu, že věřitel je povinen plnění převzít.

Dlužník se podle OZ rovněž nedostane do prodlení, jestliže za podmínek daných ustanovením § 560 OZ odmítne splnit synallagmatický závazek, nebo když odmítne splnit, pokud mu věřitel bezdůvodně odmítne vydat potvrzení o splnění závazku ve smyslu ustanovení § 569 odst. 1, 2 OZ, popřípadě stane-li se plnění před splatností závazku dodatečně nemožným ve smyslu ustanovení § 575 odst. 1 OZ.

Za dobu prodlení věřitele není dlužník povinen platit úrok z prodlení, popřípadě poplatek z prodlení, jak vyplývá z ustanovení § 523 OZ. Tato úprava je logickým důsledkem zákonodárcem zvolené koncepce, podle níž prodlení věřitele vylučuje vznik prodlení dlužníka a vznik prodlení věřitele způsobuje, že dlužník, jenž se před tímto okamžikem ocitl v prodlení, přestává být se vznikem prodlení věřitele v prodlení.

2.2. V pracovním právu de lege lata

Jelikož ZP neobsahuje zvláštní právní úpravu prodlení dlužníka s plněním jeho peněžitého závazku věřiteli, uplatní se v pracovněprávních vztazích subsidiárně ustanovení § 517 odst. 1 OZ, podle něhož je v prodlení dlužník, který svůj závazek řádně a včas nesplní, přičemž prodlení dlužníka nastává, jak bylo konstatováno výše, uplynutím doby splatnosti peněžitého závazku.⁴²

⁴⁰ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1405.

⁴¹ Například ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1408.

⁴² ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–*

Při posuzování splatnosti pracovněprávních peněžitých závazků je třeba přihlížet ke specifické právní úpravě splatnosti mzdy, platu a odměny z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, jakož i odměny za pracovní pohotovost a náhrady mzdy nebo platu, ke zvláštní právní úpravě splatnosti odstupného při rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v ustanovení § 52 písm. a) – d) ZP nebo dohodou z týchž důvodů, jakož i k vymezení splatnosti přiměřeného peněžitého vyrovnání u konkurenční doložky.

V pracovněprávních vztazích je subsidiárně aplikovatelné rovněž ustanovení § 520 OZ. Příkladem může být situace, kdy se zaměstnanec bezdůvodně nedostaví ve výplatním termínu v pracovní době na pracoviště k vyplacení mzdy nebo platu, písemně k tomuto úkonu nezmocní jinou osobu, zaměstnavateli nesdělí číslo účtu, na který požaduje mzdu nebo plat zaplatit, a zaměstnavatelem poštovní poukázkou zaslou mzdu nebo plat v souladu s ustanovením § 142 odst. 3 ZP si nevyzvedne. Za této situace se zaměstnavatel neocitne v prodlení se zaplacením mzdy nebo platu zaměstnanci a ve smyslu subsidiárně použitelného ustanovení § 523 OZ nebude povinen platit zaměstnanci úrok z prodlení.

2.3. Z pohledu legis ferendae

Podle ustanovení § 1968 NOZ je dlužník, který svůj dluh řádně a včas neplní, v prodlení. Na základě téhož ustanovení NOZ však dlužník není za prodlení odpovědný, nemůže-li plnit v důsledku prodlení věřitele. Věřitel je přitom podle ustanovení § 1975 NOZ v prodlení, nepřijal-li řádně nabídnuté plnění nebo neposkytl-li dlužníku součinnost potřebnou ke splnění dluhu.

V důvodové zprávě k NOZ⁴³ se můžeme dočíst, že „návrh právní úpravy prodlení vychází z pojetí v dosud platném obchodním zákoníku, a co do myšlenkového základu ji přejímá.“

V této souvislosti je třeba zmínit, že účinné znění ustanovení § 365 ObchZ ve spojení s ustanovením § 370 ObchZ (a ostatně též účinné znění ustanovení § 517 odst. 1 OZ ve spojení s ustanovením § 520 OZ a § 522 OZ), zná toliko situace, kdy prodlení na straně dlužníka vůbec nenastane, tj. kdy vznik prodlení dlužníka je vyloučen z důvodu prodlení na straně věřitele, popřípadě situace, kdy vznik prodlení na straně věřitele způsobí, že dlužník, jenž se před tímto okamžikem ocitl

880. *Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1392. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2003, sp. zn. 33 Odo 518/2003.

⁴³ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona občanský zákoník (sněmovní tisk 362/0). [citováno dne 3. 6. 2012]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>.

v prodlení, přestává být se vznikem prodlení na straně věřitele v prodlení.

Formulaci „leďaže dlužník není odpovědný za prodlení“ nalezneme de lege lata v ustanovení § 369a odst. 3 ObchZ, hojně kritizovaném odbornou veřejností.⁴⁴ Sluší se dodat, že účelem ustanovení § 369a ObchZ,⁴⁵ které nabylo účinnosti dne 1. 1. 2005, byla implementace směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2000/35/ES ze dne 29. 6. 2000, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, ve znění změn a doplňků, do právního řádu České republiky (ďále jen „směrnice č. 2000/35/ES“).

Nezbytnost provedení směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, ve znění změn a doplňků, která s účinností ke dni 16. 3. 2013 zruší směrnici č. 2000/35/ES, zapříčinila, že byla připravena novela ObchZ týkající se splatnosti peněžitých závazků, jejichž obsahem je povinnost dodat zboží nebo službu za úplatu.⁴⁶ Tato novela ObchZ by měla nabýt účinnosti dne 1. 3. 2013.⁴⁷

3. Vznik povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení

3.1. V občanském právu de lege lata

Ustanovení § 517 odst. 2 OZ zakotvuje právo věřitele, jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, požadovat od dlužníka vedle plnění úrok z prodlení, není-li dlužník podle OZ povinen platit poplatek z prodlení.

Poplatek z prodlení je dlužník povinen platit například podle ustanovení § 697 OZ (nezaplatí-li nájemce nájemné nebo úhradu za plnění poskytovaná s užíváním

⁴⁴ Kupříkladu TOMSA, M. in ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 964.

⁴⁵ K ustanovení § 369a zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, srov. například TOMSA, M. in ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 962–965.

⁴⁶ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR s názvem „Novela zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a nařízení č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku (opožděné platby)“ včetně návrhu zákona a důvodové zprávy [citováno dne 27. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4978&d=321253>.

⁴⁷ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR s názvem „Novela zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a nařízení č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku (opožděné platby)“ včetně návrhu zákona a důvodové zprávy [citováno dne 27. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4978&d=321253>.

bytu do pěti dnů po jeho, respektive její splatnosti) nebo podle ustanovení § 723 odst. 1 OZ (dostane-li se nájemce do prodlení s vrácením movité věci u podnikatelského nájmu věcí movitých).

Za povšimnutí stojí, že ustanovení § 697 OZ zakládající povinnost nájemce platit pronajímateli poplatek z prodlení za situace, kdy se nájemce ocitne v prodlení se zaplacením nájemného nebo úhrady za plnění poskytovaná s užíváním bytu po dobu delší než pět dnů po splatnosti, bylo v minulosti podrobeno přezkumu ústavní konformity. Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 30/04, předmětné ustanovení za protiústavní neshledal a v odůvodnění tohoto nálezu konstatoval, že rozdíl v sankcích postihující strany nájemního poměru, jenž spočívá u pronajímatele v povinnosti platit úrok z prodlení a u nájemce v povinnosti platit poplatek z prodlení, a následná možnost stanovit prováděcím právním předpisem v různé výši úrok z prodlení a poplatek z prodlení, jsou racionálně zdůvodnitelné jak z hlediska principu rovnosti, tak z hlediska principu proporcionality.

Úrok z prodlení, právní vědou nazývaný též sankční úrok,⁴⁸ představující zákonnou sankci za prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku vůči věřiteli řádně a včas, byl s ohledem na svoji povahu zařazen do taxativního výčtu příslušenství pohledávky v ustanovení § 121 odst. 3 OZ.⁴⁹

Judikatura⁵⁰ vycházející ze zákonné definice příslušenství pohledávky následně dospěla k závěru, že v důsledku prodlení dlužníka nevzniká mezi účastníky nový (další) závazkový právní vztah, ale se vznikem povinnosti dlužníka zaplatit věřiteli úrok z prodlení dochází ke změně v obsahu závazkového právního vztahu (ke změně v obsahu práv věřitele a povinností dlužníka) spočívající v tom, že vedle povinnosti splnit hlavní závazkový právní vztah (jehož kauza směřuje přímo k zaplacení, resp. k získání určité peněžité částky) je dlužník povinen splnit též vedlejší (akcesorický) závazkový právní vztah (spočívající v povinnosti dlužníka zaplatit věřiteli úrok z prodlení).

Povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení nevzniká samostatně (nově) za každý den trvání prodlení, ale jednorázově v den, kterým se dlužník ocitl v prodlení se splněním svého závazku.⁵¹ Pro povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení jsou tudíž rozho-

dující jen ty okolnosti, které nastaly v době, kdy došlo k prodlení dlužníka se splněním jeho závazku z hlavního závazkového právního vztahu.⁵² S ohledem na tuto dobu je třeba stanovit i výši úroku z prodlení.

K otázce přechodu povinnosti platit úrok z prodlení na dědice dlužníka se Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 28. 2. 2002, sp. zn. 21 Cdo 895/2001, vyjádřil tak, že „právo věřitele na úroky z prodlení podle ustanovení § 517 odst. 2 obč. zák. je zákonným důsledkem toho, že se dlužník ocitl v prodlení s plněním peněžitého dluhu. Jde o právo, které vzniká ze zákona, splní-li se předpoklady stanovené zákonem. (...) Smrt dlužníka a skutečnost, že o majetku dlužníka probíhá u soudu dědické řízení, nemá na prodlení s plněním jeho dluhu, i když nastalo za života dlužníka, žádný vliv. Nesplní-li dluh dědici dlužníka, kteří za něj odpovídají ve smyslu ustanovení § 470 obč. zák., jsou jako jeho právní nástupci, kteří vstupují nejen do práv, ale i do povinností dlužníka (...) smrtí dlužníka, v prodlení a jsou tedy povinni kromě splnění zůstavitelova dluhu věřiteli poskytnout i úroky z prodlení.“

Nárok na úrok z prodlení jakožto příslušenství pohledávky, jež je svou povahou opětuující se dávkou ve smyslu ustanovení § 154 odst. 2 o.s.ř., může věřitel uplatnit i samostatnou žalobou. Nejvyšší soud ČR přitom ve svém stanovisku ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 202/2005, dovedl, že pro vyhovění požadavkům na úplnost, určitost a srozumitelnost žaloby v části týkající se úroku z prodlení postačuje, „je-li z ní patrné, že se žalobce domáhá práva (nároku) na úroky z prodlení, za jaké období mu mají být úroky z prodlení přisouzeny, a zda mu mají být úroky z prodlení požadované podle prováděcího předpisu přisouzeny v plné výši nebo jen zčásti, a zda jde – je-li předmětem řízení obchodní závazkový vztah – o úroky sjednané mezi účastníky nebo určené prováděcím předpisem vydaným na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 517 odst. 2 OZ.“

Opomenut by ovšem neměl zůstat ani právní závěr učiněný Nejvyšším soudem ČR v rozsudku ze dne 25. 9. 2003, sp. zn. 33 Odo 518/2003, zabývající se rozdíly mezi právní povahou smluvního úroku a úroku z prodlení, kdy konstatoval, že „smluvní úroky představují odměnu za poskytnutou půjčku, zatímco úroky z prodlení jsou sankcí za nedodržení dohodnuté doby splatnosti, mohou však existovat vedle sebe. Úroky z prodlení může věřitel po dlužníkovi požadovat i tehdy, když nebyly mezi věřitelem a dlužníkem sjednány.“

Za zmínku stojí též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002, jenž se zabýval přípustností nároku věřitele na zaplacení úroku z prodlení po dlužníkovi, který se dostal do prodlení se zaplacením příslušenství pohledávky. Nejvyšší soud ČR v tomto rozhodnutí dospěl k závěru, že pozdním zaplacením smluvního úroku z jistiny „se dlužník dostává do

⁴⁸ Srov. ŠVESTKA, J. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 609.

⁴⁹ Podle ustanovení § 121 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, jsou příslušenstvím pohledávky úroky, úroky z prodlení, poplatek z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005.

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. 21 Cdo 761/2007.

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. 21 Cdo 761/2007.

prodlení s plněním příslušenství, nikoli do prodlení s plněním vlastního dluhu (jistiny). Právo požadovat po dlužníku příslušenství z příslušenství (v daném případě úrok z prodlení ze smluvního úroku) pak věřitel nemá proto, že občanský ani obchodní zákoník mu tuto možnost nepřiznávají.⁵³ Nejvyšší soud ČR však pro obchodní závazkové vztahy připustil možnost, aby se jejich účastníci dohodli, že se smluvní úroky stanou součástí jistiny, tj. že k ní budou podle dohody účastníků přičítány, a v případě prodlení dlužníka se zaplacením takto zvýšené jistiny bude dlužník povinen platit úrok z prodlení z takto zvýšené jistiny.⁵⁴

3.2. V pracovním právu de lege lata

Pro absenci zvláštní právní úpravy povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení v ZP a subsidiární aplikaci OZ lze uzavřít, že právní úprava obsažená v ustanovení § 517 odst. 2 OZ zakotvující právo věřitele, jde-li o prodlení s plněním peněžitého závazku, požadovat od dlužníka vedle plnění i úrok z prodlení, se uplatní rovněž v pracovněprávních vztazích.

Vzhledem ke znění ustanovení § 517 odst. 2 OZ, podle něhož má věřitel právo požadovat od dlužníka vedle plnění úrok z prodlení, není-li podle tohoto zákona (tedy OZ) povinen platit poplatek z prodlení, a vzhledem k absenci speciální pracovněprávní úpravy je vyloučeno, aby účastníci pracovněprávních vztahů byli povinni platit poplatek z prodlení.

3.3. Z pohledu legis ferendae

Stejně jako ustanovení § 121 odst. 3 OZ řadí ustanovení § 513 NOZ mezi příslušenství pohledávky úrok z prodlení, a to vedle (smluvního) úroku a nákladů spojených s uplatněním pohledávky. Na rozdíl od OZ nezná NOZ pojem „poplatek z prodlení.“

Podle ustanovení § 1970 NOZ může věřitel, který řádně splnil své smluvní a zákonné povinnosti, požadovat po dlužníkově, který je v prodlení se splněním peněžitého dluhu, zaplacení úroku z prodlení, ledaže dlužník není za prodlení odpovědný. Dlužník přitom není podle ustanovení § 1968 NOZ za prodlení odpovědný, nemůže-li plnit v důsledku prodlení věřitele, který se ve smyslu ustanovení § 1975 NOZ ocitá v prodlení, nepřijal-li řádně nabídnuté plnění nebo neposkytl-li dlužníku součinnost potřebnou ke splnění dluhu.

Stranou by ovšem neměla být ponechána ani problematika úročení příslušenství pohledávky. V porovnání s OZ a ObchZ, které úročení příslušenství pohle-

dávky neupravují a až judikatura⁵⁵ dovodila v zásadě nepřipustnost placení úroku z prodlení v případě prodlení dlužníka se zaplacením příslušenství pohledávky, ustanovení § 1806 NOZ výslovně stanovuje, že „úroky z úroků lze požadovat, bylo-li to ujednáno.“ Podle důvodové zprávy k NOZ⁵⁶ „navržené ustanovení vychází z pojetí, že je věcí stran, zda si něco podobného ujednají.“ Ve shodě se závěry vyslovenými v rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002, důvodová zpráva k NOZ⁵⁷ připouští ujednání o tom, že v případě prodlení dlužníka s placením běžných (smluvních) úroků, přirostou tyto k jistině a budou se úročit společně s ní.

4. Výše úroku z prodlení

4.1. V občanském právu de lege lata

Podle ustanovení § 517 odst. 2, věty za středníkem OZ stanoví výši úroku z prodlení prováděcí předpis. Konstantní judikatura⁵⁸ dospěla k závěru, že toto ustanovení je kogentní povahy.

Prováděcí právní předpis k ustanovení § 517 odst. 2, větě za středníkem OZ představuje nařízení vlády č. 142/1994 Sb., podle něhož výše úroku z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů (ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb.). Takto stanovená výše úroku z prodlení je neměnná po celou dobu trvání prodlení dlužníka.

Sluší se dodat, že stávající právní úprava výše úroku z prodlení nabyla účinnosti teprve dne 1. 7. 2010. Podle právní úpravy účinné ode dne 28. 4. 2005 do dne 30. 6. 2010 totiž platilo, že výše úroku z prodlení odpovídala ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů s tím, že v každém kalendářním pololetí, v němž trvalo prodlení dlužníka, byla výše úroku z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené Českou národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí. Podle

⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

⁵⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona občanský zákoník (sněmovní tisk 362/0). [citováno dne 3. 6. 2012]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>.

⁵⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona občanský zákoník (sněmovní tisk 362/0). [citováno dne 3. 6. 2012]. Dostupná z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>.

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003.

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

předchozí právní úpravy se tak výše úroku z prodlení mohla měnit každé kalendářní pololetí trvání prodlení dlužníka (v závislosti na změně výše repo sazby stanovené Českou národní bankou).

Tato poměrně nepraktická právní úprava byla s účinností ode dne 1. 7. 2010 nahrazena stávající úpravou, a to nařízením vlády č. 33/2010 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Současná výše úroku z prodlení (ke dni 1. 4. 2012) podle ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., činí 7,75 % p. a.

Jak dovodila konstantní judikatura, pro stanovení výše (roční procentní sazby) úroku z prodlení podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb. není rozhodující, od kterého data věřitel úrok z prodlení požaduje, nýbrž den, kdy se dlužník dostal do prodlení.⁵⁹ Výše úroku z prodlení se tak bude stanovovat podle dne, kdy se dlužník ocitl v prodlení, a nikoli podle dne, od kterého věřitel úrok z prodlení požaduje.

Úrok z prodlení je, jak již bylo výše řečeno, svou povahou opětující se dávkou ve smyslu ustanovení § 154 odst. 2 o.s.ř., což umožňuje soudu uložit dlužníkovi (žalovanému) povinnost zaplatit věřiteli (žalobci) úrok z prodlení ode dne požadovaného věřitelem (který však nesmí předcházet dni, v němž se dlužník ocitl v prodlení s plněním svého splatného peněžitého závazku) do zaplacení. Podle ustálené rozhodovací praxe⁶⁰ úrok z prodlení splatný za dobu do vyhlášení (vydání) rozhodnutí soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že jeho výši přesně vyčíslí nebo uvede jeho výši (sazbu) v procentech a dobu, za kterou musí být v této výši zaplacen.⁶¹ Úrok z prodlení určený podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb., který se stane splatným teprve v budoucnu, soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že počínaje dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí až do zaplacení uloží jeho zaplacení ve výši odpovídající ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení dlužníka, zvýšené o sedm procentních bodů.⁶²

⁵⁹ Například rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 4. 2000, sp. zn. 25 Cdo 213/2000.

⁶⁰ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 202/2005.

⁶¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 202/2005.

⁶² Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. Cpjn 202/2005. Pro úplnost dodávám, že toto stanovisko bylo přijato přede dnem 1. 7. 2010. Podle tohoto stanoviska proto dochází každé kalendářní pololetí trvání prodlení dlužníka ke změně výše sazby úroku z prodlení tak, jak stanovovala právní úprava platná a účinná v době přijetí tohoto stanoviska. S účinností ode dne 1. 7. 2010 ke změně výše úroku z prodlení po dobu trvání prodlení dlužníka nedochází.

4.2. V pracovním právu *de lege lata*

ZP neobsahuje zvláštní právní úpravu výše úroku z prodlení pro pracovněprávní vztahy. V souladu s principem subsidiarity tak bude třeba vycházet z ustanovení § 517 odst. 2, věty za středníkem OZ, podle něhož výši úroku z prodlení stanoví prováděcí předpis.

S ohledem na judikatorně dovozenou kogentnost ustanovení § 517 odst. 2, věty za středníkem OZ mám za to, že i v pracovněprávních vztazích bude nutno ustanovení o výši úroku z prodlení považovat za kogentní. Ani ustanovení § 4b odst. 1 ZP, podle něhož práva nebo povinnosti v pracovněprávních vztazích mohou být upravena odchylně od ZP, jestliže to tento zákon výslovně nezakazuje nebo z povahy jeho ustanovení nevyplývá, že se od něj není možné odchýlit, na tomto závěru nemůže nic změnit, jelikož toto ustanovení připouští odchylnou úpravu pouze a jedině od ZP (arg. „od tohoto předpisu“) a nikoli od právních předpisů aplikovaných subsidiárně, jak je tomu v tomto případě.

4.3. Z pohledu *legis ferendae*

Podle ustanovení § 1970 NOZ stanoví výši úroku z prodlení nařízením vláda. Pokud si smluvní strany samy nesjednají výši úroku z prodlení, bude pro jejich závazkový právní vztah platit výše úroku z prodlení stanovená nařízením vlády podle ustanovení § 1970 NOZ.

NOZ tak vychází ze současné koncepce ObchZ, který v ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ upřednostňuje sjednání výše úroku z prodlení dohodou mezi věřitelem a dlužníkem a teprve pro případ, že takového smluvního ujednání není, se uplatní občanskoprávní úprava.

Jako vodítko pro stanovení limitů autonomie vůle smluvních stran ohledně výše úroku z prodlení by mohla sloužit ustálená rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR, z níž vyplývá, že „smluvní strany si sice mohou sjednat úrok z prodlení a způsob jeho výpočtu odchylně od zákonného ustanovení § 369 ObchZ, ale nikoli zcela libovolně, jelikož je třeba vždy posuzovat přiměřenost výše sjednaného úroku z prodlení z hlediska jejího souladu s dobrými mravy.“⁶³ Nepřiměřenost výše sjednaného úroku z prodlení potom podle Nejvyššího soudu ČR nelze hodnotit „jen podle výše úrokové sazby samé, ani ji nelze vyvozovat pouze z nepoměru sjednaného úroku a hodnoty zajišťovaného závazku, ale je třeba ji vyhodnotit podle výše úroku ve vztahu ke konkrétním okolnostem a podmínkám daného případu. Přitom je třeba se zabývat jak důvody, které ke sjednání konkrétní výše úroku z prodlení vedly a okolnostmi, které je provázely, tak důvody nesplnění zajištěného

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 1. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1462/2008.

závazku, popřípadě i dopady přiznání sjednaného úroku z prodlení na osobu, vůči které je uplatňován.⁶⁴

V současné době je připravována novela nařízení vlády č. 142/1994 Sb., která by měla nabýt účinnosti dne 1. 3. 2013 a již zákonodárce zamýšlí provést směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2011/7/EU ze dne 16. 2. 2011, o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích, ve znění změn a doplňků.⁶⁵ S účinností ode dne 1. 3. 2013 by mělo dojít ke zvýšení roční procentní sazby úroku z prodlení tak, že její výše bude odpovídat ročně vyšší repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o osm procentních bodů.⁶⁶ Ke stejnému datu by mělo být do nařízení vlády č. 142/1994 Sb. vloženo nové ustanovení § 1a, podle něhož „jde-li o závazkový vztah mezi podnikateli nebo je-li obsahem vzájemného závazku mezi podnikatelem a veřejnoprávní korporací dodat zboží nebo službu za úplatu veřejnoprávní korporaci, činí minimální částka úroku z prodlení 1 000,- Kč.“⁶⁷

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 2. 2003, sp. zn. 32 Odo 400/2002.

⁶⁵ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR s názvem „Novela zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a nařízení č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku (opožděné platby)“ včetně návrhu nařízení vlády a důvodové zprávy [citováno dne 27. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4978&d=321253>.

⁶⁶ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR s názvem „Novela zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a nařízení č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku (opožděné platby)“ včetně návrhu nařízení vlády a důvodové zprávy [citováno dne 27. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4978&d=321253>.

⁶⁷ Sdělení Ministerstva spravedlnosti ČR s názvem „Novela zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a nařízení č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku (opožděné platby)“ včetně návrhu nařízení vlády a důvodové zprávy [citováno dne 27. 5. 2012]. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4978&d=321253>.

5. Skončení trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku a zánik povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení

5.1. V občanském právu de lege lata

Jak dovodila právní věda⁶⁸ i judikatura,⁶⁹ ve vztahu k závazku hlavnímu je úrokový závazek vedlejší, akcesorický, a proto povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení nemůže trvat déle, než trvá závazek hlavní, jehož předmětem je pohledávka věřitele a jí odpovídající dluh dlužníka.

Povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení proto zaniká okamžikem zániku hlavního závazkového právního vztahu, například splněním v souladu s ustanovením § 559 OZ, případně jiným způsobem zániku hlavního závazkového právního vztahu předpokládaným OZ, kupříkladu dodatečnou nemožností plnění ve smyslu ustanovení § 575 odst. 1 OZ. Okamžikem zániku hlavního závazkového právního vztahu končí i trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku vůči věřiteli.

Ustanovení § 521 OZ umožňuje uzavření dodatečné dohody mezi věřitelem a dlužníkem o splátkách již splatného závazku. „V důsledku změny (oddálení) splatnosti celého dluhu, event. zbytku nesplněného dluhu, přestává být dlužník v prodlení (resp. jeho prodlení nevznikne, došlo-li k dohodě současně se splatností dluhu).“⁷⁰ Dojde-li k takové dohodě, může věřitel požadovat, aby mu dlužník ve splátkách platil i úrok z prodlení, avšak pouze za podmínky, že se na tom s dlužníkem výslovně dohodne.⁷¹

V souvislosti s okamžikem zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení judikatura⁷² dovodila,

⁶⁸ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1396.

⁶⁹ Například rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. 21 Cdo 761/2007.

⁷⁰ ŠKÁROVÁ, M. in ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460–880. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1407.

⁷¹ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 8. 2006, sp. zn. 32 Odo 860/2005, je třeba rozlišovat mezi úrokem z prodlení za prodlení od původní splatnosti do účinnosti dohody, úrokem z prodlení za prodlení od účinnosti dohody do splatnosti sjednaných splátek a úrokem z prodlení za prodlení po splatnosti splátek. Nejvyšší soud ČR v předmětném rozsudku dále konstatoval, že na úrok z prodlení za prodlení od účinnosti dohody podle ustanovení § 521 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, do splatnosti jednotlivých splátek má věřitel vůči dlužníkovi nárok jen tehdy, je-li to mezi věřitelem a dlužníkem výslovně dohodnuto.

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1450/2008.

že právo na zaplacení úroku z prodlení přísluší věřiteli i za den, ve kterém dluh splněním zanikl.

V případě plnění skutečně dlužníkem v rámci exekučního řízení „nemá věřitel právo na úrok z prodlení ze zaplacené částky od okamžiku, kdy dlužník dluh zaplatil v rámci exekučního řízení do rukou soudního exekutora.“⁷³ Platba soudnímu exekutorovi provedená v rámci nařízené exekuce je plněním vymáhané pohledávky, neboť soudní exekutor přijímá plnění jako osoba oprávněná plnění jménem věřitele přijmout, což má za následek, že zaplacením dluhu dlužníkem na účet soudního exekutora dluh dlužníka vůči věřiteli zaniká.⁷⁴

Po zániku hlavního závazkového právního vztahu (např. splněním) a zároveň i po zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení bude i nadále trvat povinnost dlužníka zaplatit věřiteli dospělý úrok z prodlení, tj. ten, na který ke dni zániku hlavního závazkového právního vztahu vznikl věřiteli nárok.⁷⁵ Obdobně bude třeba posuzovat i dodatečnou dohodu o splátkách splatného závazku ve smyslu ustanovení § 521 OZ, která se nebude týkat, nedohodnou-li si její účastníci něco jiného, již dospělého úroku z prodlení.

5.2. V pracovním právu *de lege lata*

Ohledně skončení trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku a zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení podle ZP můžeme vzhledem k absenci výslovné právní úpravy v ZP a subsidiárnímu uplatnění OZ v pracovněprávních vztazích, které vyplývá z ustanovení § 4 ZP, zcela odkázat na závěry uvedené v předchozí části tohoto článku.

5.3. Z pohledu *legis ferendae*

U skončení trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku, jakož i zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení zachovává NOZ koncepci svého předchůdce. Okamžikem zániku hlavního závazkového právního vztahu (např. splněním ve smyslu ustanovení § 1908 NOZ nebo následnou nemožností plnění ve smyslu ustanovení § 2006 NOZ) končí trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku vůči věřiteli a zaniká též povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení. Nadále však

bude trvat povinnost dlužníka zaplatit věřiteli dospělý úrok z prodlení.

NOZ připouští, stejně jako OZ, uzavření dodatečné dohody mezi věřitelem a dlužníkem o splátkách již splatného závazku, a to v ustanovení § 1973 NOZ.

Závěrem

V rámci tohoto článku jsem se zabývala problematikou splatnosti a místem plnění peněžitého závazků v občanském a pracovním právu v České republice, jakož i vznikem a skončením trvání prodlení dlužníka s plněním jeho peněžitého závazku, vznikem a zánikem povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení a dále způsobem stanovení, resp. sjednání výše úroku z prodlení v občanskoprávních a pracovněprávních vztazích. Východiskem přitom bylo účinné znění OZ a ZP, ale i znění NOZ, který nabude účinnosti dne 1. 1. 2014.

Přestože se v pracovněprávních vztazích subsidiárně uplatňuje právní úprava obsažená v OZ, splatnost mzdy, platu, odměny z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, odměny za pracovní pohotovost a náhrady mzdy nebo platu, dále termín, způsob a místo jejich výplaty, jakož i splatnost odstupného při rozvázání pracovního poměru výpovědí danou zaměstnavatelem z důvodů uvedených v ustanovení § 52 písm. a) – d) ZP nebo dohodou z týchž důvodů, popřípadě splatnost přiměřeného peněžitého vyrovnání u konkurenční doložky je třeba posuzovat výlučně podle příslušných ustanovení ZP.

Poněvadž ZP neobsahuje zvláštní právní úpravu vzniku a skončení trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku vůči věřiteli, ani vzniku a zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení, rovněž jako neobsahuje ustanovení o výši úroku z prodlení, uplatní se v pracovněprávních vztazích subsidiárně občanskoprávní úprava daná OZ.

Zatímco kogentní povaha ustanovení § 517 odst. 2, věty za středníkem OZ nepřipouští odchýlné ujednání smluvních stran o výši úroku z prodlení, NOZ takovou dohodu smluvních stran předpokládá a teprve není-li takové dohody, uplatní se v souladu s ustanovením § 1970 NOZ výše úroku z prodlení stanovená nařízením vlády, které bude k tomuto účelu vydáno.

Z hlediska vzniku, jakož i zániku povinnosti dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení vychází právní úprava v OZ, ZP i NOZ z koncepce hlavního závazkového právního vztahu, jehož obsahem je pohledávka věřitele na zaplacení určité peněžité sumy a jí odpovídající dluh dlužníka zaplatit určitou peněžitou sumu, a vedlejšího (akcesorického) závazkového právního vztahu, jehož obsahem je povinnost dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení. Okamžikem zániku hlavního závazkového právního vztahu končí trvání prodlení dlužníka se splněním jeho peněžitého závazku vůči věřiteli, jakož i povinnost

⁷³ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 17. 1. 2006, sp. zn. 26 Co 504/2005. S právním názorem vysloveným v tomto rozsudku se Nejvyšší soud ČR ztotožnil ve svém rozsudku ze dne 18. 2. 2009, sp. zn. 32 Cdo 3594/2007.

⁷⁴ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 17. 1. 2006, sp. zn. 26 Co 504/2005. S právním názorem vysloveným v tomto rozsudku se Nejvyšší soud ČR ztotožnil ve svém rozsudku ze dne 18. 2. 2009, sp. zn. 32 Cdo 3594/2007.

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 681/2006 a sp. zn. 21 Cdo 682/2006.

dlužníka platit věřiteli úrok z prodlení s tím, že nadále trvá povinnost dlužníka zaplatit věřiteli dospělý úrok z prodlení.

Summary

This article is dedicated to the problem of maturity of pecuniary obligations and of penalty interest as a mechanism afflicting the debtor, who didn't pay to his creditor duly and in time, in civil and labour law in the Czech Republic.

This article deals also with the place of fulfilment of civil and labour pecuniary obligations, the commencement and the termination of debtor's delay, the commencement and the termination of debtor's duty to pay to the creditor the penalty interest and further with the form of determination of the amount of penalty interest in these relationships.

This article is based on actual legal regulation to the 1st April 2012 and on legal regulation included in the Act No. 89/2012 Coll., Civil Code, as amended, coming into force on the 1st January 2014, on established judicature and on opinions of various experts.